

SŁOWNICTWO MYKOLOGICZNE W JĘZYKU UKRAIŃSKIM I POLSKIM — ZARYS PROBLEMATYKI, STRUKTURA TERMINÓW

PRZEMYSŁAW JÓŻWIKIEWICZ

Uniwersytet Wrocławski, Wrocław — Polska
przemyslaw.jozwikiewicz@uwr.edu.pl

МІКОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ — ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ, СТРУКТУРА ТЕРМІНІВ

ПШЕМИСЛАВ ЮЗВІКЕВИЧ

Вроцлавський університет, Вроцлав — Польща

АНОТАЦІЯ. У статті подано аналіз проблем, пов'язаних з функціонуванням мікологічної лексики в українській та польській мовах. Мікологія (раніше один з розділів ботаніки) вивчає систему грибів, досліджує їхню морфологію, фізіологію, значення для людини тощо; це наука, що має оригінальний термінологічний апарат. Мовознавчі дослідження, що базуються на термінології цієї галузі, нечисленні: це твердження стосується як українського, так і польського мовних матеріалів. Мета пропонованого дослідження — проаналізувати доступну наукову літературу щодо актуалізованої проблеми, надати висновки на основі зіставлення двох зазначених лексичних підсистем. Таке порівняння на сьогодні відсутнє, однак, урахувавши багатство досліджуваного лексичного матеріалу та його різноманітність, висновки мають відповідну теоретичну і практичну значущість.

MYCOLOGICAL VOCABULARY IN UKRAINIAN AND POLISH — AN OVERVIEW OF RESEARCH ISSUES AND THE STRUCTURE OF TERMS

PRZEMYSŁAW JÓŻWIKIEWICZ

University of Wrocław, Wrocław — Poland

ABSTRACT. The article presents the basic issues related to the use of mycological terminology in Ukrainian and Polish. Mycology, a branch of biology which deals with the study of fungi (taxonomy, structure, physiology, significance for people) is a study which has its own terminological apparatus. The linguistic studies on the terminology derived from this branch of biology are not common and this refers to both — the Ukrainian language as well as the Polish language. The goal of this paper is thus to present the literature on the subject, to sketch the research issues related to mycological terminology and to offer the planes for comparing those lexical areas. This paper offers an insight which has not been given so far; moreover, it seems that it may generate interesting results especially due to the fact that the research material is very rich and varied.

27 czerwca 2011 r. na XXXV Posiedzeniu Plenarnym Rady Języka Polskiego podjęto uchwałę dotyczącą formy zapisu nazwy nauki o grzybach. Jak czytamy w liście skierowanym do prof. dr hab. Marii Ławrynowicz i dr Marty Wrzosek¹, „w wyniku głosowania, większością głosów, Rada Języka Pol-

¹ Źródło elektroniczne: http://www.biol.uw.edu.pl/ptmyk/wp-content/uploads/2012/07/RJP_decyzja.pdf (05.03.2016).

skiego opowiedziała się za przyjęciem jako jedynie poprawnej formy zapisywanej przez «y», czyli: *mykologia*, *mykologiczny*, *mykolog*².

Decyzja RJP, stanowiąca odpowiedź na wniosek skierowany do tego gremium przez założycieli powoływanego wówczas w Łodzi Polskiego Towarzystwa Mykologicznego, wydaje się kończyć wieloletni spór dotyczący prawidłowości zapisu oraz wymowy terminów *mikologia* / *mykologia*, *mikolog* / *mykolog* itp. Wprawdzie część polskich językoznawców² i biologów nadal skłania się ku zasadzie, iż język polski tak w piśmie, jak i w mowie greckie połączenie “my-” przyswaja jako “mi-” (stąd pol. *Mit* ← gr. *Mythos*, pol. *Mirt* ← gr. *Myrtos*, pol. *Mikoryza* ← gr. *Mykes* ‘grzyb’ i *rhidza* ‘korzeń’), jednak wydaje się, że kwestią czasu pozostaje zmiana form funkcjonujących od lat nazw, np. z „Mikologia lekarska”³ na „Mykologia lekarska”, Sekcja Mikologiczna Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego⁴ na Sekcja Mykologiczna PTD czy “mikologia” jako przedmiotu fakultatywnego⁵ widniejącego w ofercie Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu na „mykologia”.

Przybierający na sile od końca minionego stulecia spór nazewniczy wśród polskich uczonych i grzybiarzy jest symboliczny, dotyczy bowiem nazwy nauki, którą w obszarze językowym czeka jeszcze wiele wyzwań.

Mykologia, dział biologii zajmujący się badaniem grzybów (systematyką, budową, fizjologią, znaczeniem dla człowieka), jest nauką operującą bardzo interesującym aparatem pojęciowym. Jak to ma miejsce w przypadku innych dziedzin nauki zajmujących się badaniem organizmów żywych, w obszarze mykologii bardzo ważną rolę odgrywa łacina. Stanowi ona swoistą platformę i punkt odniesienia dla badaczy reprezentujących różne obszary językowe. Upowszechnione w XVIII w. przez Karola Linneusza nazewnictwo binominalne⁶ na gruncie nauki o grzybach sprawdza się nie tylko w charakterze *tertium comparationis*, gdyż łacińskie nazwy grzybów niejednokrotnie leżą u podstaw tworzenia nazw w innych językach, czy to na drodze transferu bezpośredniego, czy też zabiegów kalkowania poszczególnych elementów nazw. Z sytuacją taką mamy do czynienia we wszystkich obszarach nauki o grzybach. Należy však pamiętać, że mykologia nie jest nauką jednorodną. Już w połowie XIX w. stała się ona istotnym elementem fitopatologii, od wielu lat wzrasta znaczenie mykologii lekarskiej, obecnie natomiast daje się zauważyć intensywny rozwój mykologii przemysłowej czy mykologii budownictwa. Niewątpliwie jednak podstawą badań mykologicznych jest podejście *stricte* biologiczne, botaniczne.

Interdyscyplinarność badań nad grzybami, a więc związki mykologii z medycyną, genetyką, przemysłem, budownictwem, patologią roślin, ekologią, chemią, zoologią oraz, co niezaprzeczalne, sztuką kulinarną, jest bezsporna. Klamrą spinającą wszystkie te elementy jest bezwzględnie język; nazewnictwo grzybów, i szerzej⁷ — słownictwo związane z grzybami.

² Źródło elektroniczne: <http://archiwum.wiz.pl/1997/97082200.asp> (10.02.2016).

³ Źródło elektroniczne: <http://cornetis.pl/czasopismo/4.html> (04.12.2015).

⁴ Źródło elektroniczne: <http://www.ptderm.pl/sekcje/sekcja-mikologiczna-20> (21.03.2016).

⁵ Źródło elektroniczne: [https://usosweb.umk.pl/kontroler.php?_action=actionx:katalog2/przedmioty/pokazPrzedmiot\(kod:2100-MKL-SX\)](https://usosweb.umk.pl/kontroler.php?_action=actionx:katalog2/przedmioty/pokazPrzedmiot(kod:2100-MKL-SX)) (19.11.2015).

⁶ Źródło elektroniczne: https://pl.wikipedia.org/wiki/Binominalne_nazewnictwo_gatunk%C3%B3w (9.10.2015).

⁷ Zygmunt Saloni jest zdania, że „Terminologia jest częścią słownictwa [...]” (Zob. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, pod red. K. Polańskiego, Wrocław-Warszawa-Kraków 1995, s. 556). Stwierdzenie to uznać należy za słuszne i odnoszące się do zasobów słownych mykologii, choćby z tego względu, iż obok leksemów o proveniencji *stricte* mykologicznej ogół tego słownictwa współtworzą nazwy zwyczajowe, regionalizmy, specyficzne związki wyrazowe itd.

Badania lingwistyczne bazujące na materiale językowym z zakresu mykologii nie były jak do tej pory szerzej prowadzone. Stwierdzenie to dotyczy zarówno obszaru języka polskiego, jak i ukraińskiego, albowiem oba te języki stanowiąc będą płaszczyzną naszych dociekań.

Celem proponowanego tekstu jest m. in. omówienie literatury przedmiotu, nakreślenie problemów badawczych w zakresie terminologii / słownictwa mykologicznego, zaproponowanie płaszczyzn porównania obu obszarów leksykalnych. Zestawienia takiego jak do tej pory nie dokonano, a wydaje się, że może dać ono ciekawe rezultaty, zważywszy nie tylko na ogrom materiału badawczego, ale i jego różnorodność.

Literatura mykologiczna w języku polskim⁸ (zarówno specjalistyczna, np. z zakresu medycyny czy farmakologii, jak i popularna, kierowana do grzybiarzy — głównie atlasy grzybów i przewodniki) jest niezwykle bogata. Polscy badacze zajmujący się grzybami korzystają ponadto z obszernej literatury anglojęzycznej⁹, co przekłada się bezpośrednio nie tylko na rozwój merytoryczny w tej dziedzinie nauki, ale również poszerzanie aparatu pojęciowego. Ukraińscy mykolodzy opierać się muszą na niezbyt licznych opracowaniach ukraińskich¹⁰ w tym zakresie, chętnie korzystają przy tym z literatury dostępnej w języku rosyjskim¹¹ i, jak ich polscy koledzy, publikacji anglojęzycznych. Uzupełnieniem dla wydań książkowych są w pewnym stop-

⁸ E. Baran, *Zarys mikologii lekarskiej*, Wrocław 1998; E. Gerhardt, *Grzyby. Wielki ilustrowany przewodnik*, Warszawa 2006; B. Gumińska, W. Wojewoda, *Grzyby i ich oznaczanie*, Warszawa 1985; W. Kamiński, *Atlas grzybów*, Bielsko-Biała 2014; J. Kochman, *Zarys mikologii dla fitopatologów*, Warszawa 1981; T. Laessle, A. Del Conte, *Grzyby. Wielka księga*, Warszawa 1997; Z. Libudziński, K. Kowal, Z. Żakowska, *Mikrobiologia techniczna*, Warszawa 2007; M. Lisiewska, M. Szmida, *Przewodnik grzyboznawczy*, Poznań 2003; J. Marcinkowska, *Oznaczanie rodzajów grzybów ważnych w patologii roślin*, Warszawa 2003; E. Müller, W. Loeffler, *Zarys mikologii*, Warszawa 1987; A. Skirgiełło, *Grzyby niższe — pragrzyby i glonowce*, Warszawa 1954; M. Snowarski, *Atlas grzybów*, Bielsko-Biała 2015; S. Sokół, *Atlas grzybów*, Ożarów Mazowiecki 2015; A. Szweykowska, J. Szweykowski, *Botanika*, t. II, Warszawa 1993, s. 463–573; K. Turnau, A. Stengl, *Botanika systematyczna. Glony, grzyby i porosty*, Kraków 1996; W. Wojewoda, *Poradnik grzybiarza*, Warszawa 2012; W. Wojewoda, M. Ławrynowicz, *Czerwona Lista grzybów wielkoowocnikowych zagrożonych w Polsce*, [w:] K. Zarzycki, W. Wojewoda, Z. Heinrich, *Lista roślin zagrożonych w Polsce*, Kraków 1992, s. 27–56; P. Zarawska, *Atlas grzybów*, Warszawa 2013 i in. czy też seria *Flora Polska. Grzyby* wydawana przez PWN.

⁹ J. Deacon, *Fungal Biology*, Blackwell 2005; D. Moore, G. Robson, T. Trinci, *21st century guidebook to fungi*, Cambridge University Press 2011; J. Webster, R. W. S. Weber, *Introduction to fungi*, Cambridge University Press 2007; C. J. Alexopoulos, Ch. W. Mims, M. Blackwell, *Introductory Mycology*, Wiley 1996; K. Kavanagh, *Fungi: Biology and Applications*, Wiley 2011; E. J. Anaissie, M. R. McGinnis, M. A. Pfaller, *Clinical Mycology*, Elsevier 2009; H. C. Dube, *An Introduction to Fungi*, Scientific Publishers 2012; P. Stamets, *Growing Gourmet and Medicinal Mushrooms*, Ten Speed Press 2000; S. L. Stephenson, *The Kingdom Fungi: The Biology of Mushrooms, Molds and Lichens*, Timber Press 2010; R. Rogers, *The Fungal Pharmacy: The Complete Guide to Medicinal Mushrooms and Lichens of North America*, North Atlantic Books 2011; G. Lincoff, *The Complete Mushroom Hunter: An Illustrated Guide to Finding, Harvesting, and Enjoying Wild Mushrooms*, Quarry Books 2010; N. P. Money, *Mushroom*, Oxford University Press 2011 i in.

¹⁰ M. M. Сухомлин, В. В. Джаган, *Гриби України*, Київ 2013; М. Я. Зерова, С. П. Вассер, *Їстівні та отруйні гриби карпатських лісів*, Ужгород 1972; Ф. Фотинюк, *Гриби*, Львів 1961; І. Дудка, С. Вассер, *Гриби в природі та житті людини*, Київ 1980; *Флора грибів України. Агарикові гриби*, Київ 1980; *Нижчі рослини, гриби і мохоподібні радянського Далекого Сходу*, Київ 1990, Д. В. Леонтєв, О. Ю. Акулов, *Загальна мікологія*, Харків 2007 i in.

¹¹ І. Дудка, С. П. Вассер, *Гриби. Справочник міколога и грибника*, Київ 1987; Т. Лагутина, *Грибная энциклопедия*, Москва 2014; И. Куреннов, *Грибы. Полная иллюстрированная энциклопедия*, Москва 2014; Н. Е. Макарова, *Грибы. Большая книга*, Минск 2005; А. Романова, А. Булатова, *Грибы. Иллюстрированное руководство по сбору, переработке, хранению*, Москва 2014 i in.

niu czasopisma branżowe¹² czy strony internetowe¹³ poświęcone szeroko rozumianym zagadnieniom mykologii.

Chcąc dokonać konfrontacji nazewniczej omawianego słownictwa należy zbadać również i inne źródła materiału leksykalnego (słowniki objaśniające, dwujęzyczne, dialektów itd., ale również beletrystykę czy np. księgi przysłów, aforyzmów itp.). Wymienione obszary stanowią swoisty trzon, na bazie którego można przystąpić do konfrontacji korpusu nazewniczego dla terminologii mykologicznej w obu językach.

Badania w zakresie terminologii / słownictwa mykologicznego, tak dla obszaru języka polskiego, jak i ukraińskiego były częściowo prowadzone, niemniej w większości problemów były one niewystarczające. Istnieje szereg prac traktujących o nazwach grzybów, jednak niemal wszystkie dotyczą nazewnictwa grzybów wykorzystywanych przez człowieka do celów kulinarnych, a więc grzybów wielkoowocnikowych (podstawczaków i workowców). Wśród opracowań polskich znajdują się poważne prace, ale i szkice naukowe poświęcone głównie ludowym i regionalnym nazwom grzybów: *Polskie ludowe nazwy grzybów* Barbary Bartnickiej-Dąbkowskiej¹⁴, *Ludowe nazwy grzybów w Polsce* Ewy Referowskiej-Chodak¹⁵, *Polskie regionalne nazwy grzybów* Kazimierza Kopczyńskiego i Marii Ławrynowicz¹⁶, *Nazwy niektórych grzybów w gwarach między Bugiem a Narwią*; *Regionalne nazwy grzybów jadalnych między Biebrzą a Narwią na Białostocczyźnie*; *Nazwy grzybów w języku potocznym okolic Bielska Podlaskiego* Jerzego Kuźmiuka¹⁷ czy prace z zakresu etymologii: *Zawiłości etymologiczne i znaczeniowe nazw "huba" i "hubka"* Andrzeja Chlebickiego¹⁸ i *Etymologia nazw grzybów znanych na Białostocczyźnie* wspomnianego już J. Kuźmiuka¹⁹.

Dorobek autorów ukraińskich jest tu nieco skromniejszy. Przytoczyć w tym miejscu należy prace z zakresu: leksykologii, np. *Синонімічні назви грибів в українській мові* i *Як назвати гриби?* Ludmyły Symonenko²⁰, badań nad odmianami regionalnymi języka ukraińskiego, np. *Мікономінація в чорнобильських говірках* Марґуны Ткачук²¹, *Семантична трансформація як спосіб номінації мікооб'єктів у західнополіських говірках* Rusłany Omelkowiec²², *Гриби — губи: полісемія чи*

¹² Zob. m. in. „Las Polski”, Warszawa czy „Лісовий вісник”, Łuck.

¹³ Zob. m. in. grzyby.pl, nagrzyby.pl, mushrooms.com.ua.

¹⁴ B. Bartnicka-Dąbkowska, *Polskie ludowe nazwy grzybów*, Prace językoznawcze PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków 1964.

¹⁵ E. Referowska-Chodak, *Studia i materiały CEPL w Rogowie*, zeszyt 44 / 3/ 2015, s. 218–238.

¹⁶ K. Kopczyński, M. Ławrynowicz, *Polskie regionalne nazwy grzybów*, [w:] M. Lisiewska, M. Ławrynowicz (red.), *Monitoring grzybów*, Poznań-Łódź 2000, s. 133–142.

¹⁷ J. Kuźmiuk, *Nazwy niektórych grzybów w gwarach między Bugiem a Narwią*, [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, Białystok 1995, s. 137; J. Kuźmiuk, *Nazwy grzybów w języku potocznym okolic Bielska Podlaskiego*, *Białostocczyzna* 4/4 (16), Białystok 1989, s. 34–36; J. Kuźmiuk, *Regionalne nazwy grzybów jadalnych między Biebrzą a Narwią na Białostocczyźnie*, *Białostocczyzna* 6/2 (22), Białystok 1991, s. 30–32.

¹⁸ A. Chlebicki, *Zawiłości etymologiczne i znaczeniowe nazw "huba" i "hubka"*, [w:] *Wiadomości Botaniczne* 54 (1/2), Kraków 2010, s. 35–39.

¹⁹ J. Kuźmiuk, *Etymologia nazw grzybów znanych na Białostocczyźnie*, *Białostocczyzna* 8/2 (30), Białystok 1993, s. 79–85.

²⁰ Л. О. Симоненко, *Синонімічні назви грибів в українській мові*, [в:] „Рідне слово”, вип. 7, Київ 1973, s. 23–26; Л. О. Симоненко, *Як назвати гриби?*, [в:] „Рідне слово”, вип. 9, Київ 1974, s. 38–41.

²¹ М. Ткачук, *Мікономінація в чорнобильських говірках* (питання реконструкції ареалу), [в:] „Волинь — Житомирщина”, № 22 (2), 2010, s. 275–282.

²² Р. Омелкowieць, *Семантична трансформація як спосіб номінації мікооб'єктів у західнополіських говірках*, [в:] „Типологія та функції мовних одиниць”, № 1, Луцьк, 2014, s. 231–239.

омнімія? (на матеріалі лексики поліських говорів) Wołodymyra Kuryłenki²³, функcjonowania tematyki grzybiarskiej w poezji np. „Розхрабрувався гриб у саду...”: про один незвичайний рослинний образ української поезії Natalii Naumenko²⁴ czy niezwykle ciekawy tekst Iryny Dudki²⁵ pt. „Назви грибів в українській мові та науковій літературі”. Interesującą pozycję stanowi wydany w 2011 roku niemal czterystustronicowy słownik poświęcony m. in. terminologii mykologicznej autorstwa Zwenysławy Kałyneć-Mamczur²⁶.

Wśród wielu przyczyn, dla których warto rozpocząć ukraińsko-polskie studia porównawcze w proponowanym zakresie, wymienić trzeba wielowiekową tradycję zbierania grzybów na tych terenach, przynależność obu narodów do grupy społeczeństw mykofilicznych, bogate zasoby terminologiczne, potencjał badań etnomykologicznych, rozwój obustronnych kontaktów m. in. w dziedzinie medycyny czy przemysłu, czy wreszcie powód najbardziej oczywisty — brak ukraińsko-polskich badań konfrontatywnych w obszarze tak znaczącego i różnorodnego zbioru słownictwa.

Pozostaje zatem zapytać: na jakich płaszczyznach miałyby być prowadzone takie badania i jakich sfer miałyby one dotyczyć? Wydaje się, że odpowiedź na tym etapie może być niepełna, gdyż, jak to w przypadku nieeksplorowanych dotąd obszarów częstokroć bywa, opracowywanie pewnych problemów łączy się zwykle z jednoczesnym wyłanianiem się nowych kwestii, które wymagają drobiazgowych i zakrojonych na szerszą skalę badań.

Wśród zagadnień, nad którymi w ramach takiej ukraińsko-polskiej konfrontacji leksykalnej należałoby się pochylić, wymienić można:

- badania etnomykologiczne;
- badania słownictwa związanego ze zbieractwem grzybów wielkoowocnikowych;
- badania słownictwa mykologicznego w ramach botaniki i fitopatologii;
- badania słownictwa mykologicznego w obrębie medycyny i medycyny weterynaryjnej;
- badania słownictwa mykologicznego funkcjonującego w różnych działach przemysłu (przemysł spożywczy, budownictwo, przemysł farmaceutyczny, rolnictwo, biotechnologia, przemysł kosmetyczny i in.).

Prowadzone w obrębie wymienionych dziedzin badania i analizy, a w konsekwencji stworzenie studium obejmującego szerokie *spectrum* problematyki wynikającej z zestawienia obu zbiorów słownictwa, może stać się sygnałem do powstawania dalszych o wiele bardziej szczegółowych opracowań dla każdej z wymienionych wyżej sfer, tworzenia opracowań dla większej liczby języków, opracowania słowników terminologicznych, poszerzania współpracy między ukraińskimi i polskimi partnerami na różnych poziomach (przemysł spożywczy, budowlany, medycyna, farmaceutyka, botanika, zoologia i in.).

Wśród badań, które będą mieć odniesienie do każdego z analizowanych obszarów, należy wymienić m. in. opis struktury poszczególnych terminów, ich analizę słowotwórczą czy etymologiczną.

²³ В. М. Куриленко, *Гриби — губи: полісемія чи омонімія? (на матеріалі лексики поліських говорів)*, [в:] „Записки з українського мовознавства”, вип. 16, Одеса 2006, s. 219–223.

²⁴ Н. Науменко, „Розхрабрувався гриб у саду...»: про один незвичайний рослинний образ української поезії, [в:] „Віршознавчий семінар: з нагоди 90-річчя від дня народження Ігоря Качуровського”, Зб. наук. пр., Київ, 2009, с. 61–69.

²⁵ Referat pt. „Назви грибів в українській мові та науковій літературі” wygłoszony na konferencji „Українська наукова термінологія: природничі науки” w dniu 2 listopada 2012 r. w Kijowie.

²⁶ З. Калинець-Мамчур, *Словник-довідник з альгології та мікології*, Львів 2011.

Charakterystyka jednostek słownictwa mykologicznego przy uwzględnieniu kryterium ich cech formalnogramatycznych opierać się musi na opisie struktury analizowanych terminów²⁷ pod kątem liczby oraz rodzaju elementów je tworzących. Zakładając, że na omawiane słownictwo składają się głównie skupienia terminologiczne, co jest bezpośrednio związane choćby z funkcjonowaniem nazewnictwa binominalnego powszechnie stosowanego nie tylko w naukach biologicznych, ciekawą kwestią będzie tu zwłaszcza jego analiza kwantytatywna.

Już na wstępie należy przyjąć, że dominującymi częściami mowy w obrębie badanego słownictwa będą rzeczowniki, przymiotniki (również imiesłowy przymiotnikowe) oraz czasowniki.

Kwestią analiz pozostaje, czy wśród rzeczowników stanowiących trzon słownictwa mykologicznego (nazwy grzybów, nazwy elementów grzybów, nazwy związane z biologią grzybów itd.) przeważają leksemy niemotywowane, np. *гриб, кора, грибок, кора*, zapożyczenia z łaciny czy greki, np. *спороноса, пинтоноса, телефора, тремела, гименофор, плектенхима, сапротрофи*, czy derywaty, np. *опеньок, реиіточник, мікоризоутворювач, назіetek, боцніак, тучомор* i in.

Wydaje się, że wśród przymiotników dominować będą derywaty: zarówno proste, głównie sufiksalne, np. *грибний, їстівний, грибову, жадальну* (w tym hybrydy, np. *болетовий, базидієвий, сапрофитичну, мікоризову* i in.), jak i złożone: współrzędne (np. *червоно-буруватий, іржаво-вохряний, блідо-вохряно-жовтий, жółтобразову, oliwkowozielону, помаранчово-жółту* i in.) i niewspółrzędne (np. *яйцеподібний, віскоподібний, ланцетовидний, подушкоподібнорозпростертний, аksamитотрзопову, тегоскóрову* i in.). Ciekawym zjawiskiem jest obecność imiesłowów przymiotnikowych, które często wchodzi w skład nazw grzybów występując w funkcji epitetu gatunkowego, np. *боровик припорошений, боровик укоріненний, грибок-зонтик червононочий, маілюк модриновий синіючий, czernidлак бlyszczący, czubайка czerwieniejąca* i in.

Czasowniki współtworzące słownictwo mykologiczne w znakomitej większości należą do sfery leksyki ogólnej. Ich powiązanie z dziedziną mykologii, podobnie jak i w przypadku wielu przymiotników złożonych, ujawnia się dopiero w skupieniach terminologicznych (np. *маринувати гриби, утворювати склероціі, спричиняти гниль деревини, маринувати гриби, wytwarzать zarodniki* i in.).

Odnotować należy również marginalne występowanie przysłówków, których funkcjonowanie w obrębie słownictwa mykologicznego ogranicza się głównie do określania parametrów czy wyglądu grzybów, np. *трубочки довжиною хх, ніжка завдовжки хх, ніжка заввишки хх, шапинка діаметром хх, wykrojone затокowo, зąbkowato wykrojone, wąско przyrośnięте do trzonu* i in.

Słownictwo mykologiczne, podobnie jak każdy inny podsystem leksykalny, operuje pojęciami jemu tylko właściwymi. Obecność terminów jednoelementowych (np. *дріжджі, сапротрофи, слизовики, плеховце, грибня, мікориза* i in.) świadczy o "sile" zasobów terminologicznych. Jednak znaczną część omawianego słownictwa stanowią struktury złożone – skupienia terminologiczne, w których skład, prócz związków wyrazowych, gdzie jeden z elementów jest terminem *stricte* mykologicznym (np. *боровик припорошений, маілюк сірий, каштановий грибок, podgrzybek brunatny, borowik szlachetny, маілак szary* i in.), wchodzi grupa leksemów zaliczanych do leksyki ogólnej lub innych podsystemów leksykalnych (np. *бабка тверда,*

²⁷ Ze względu na obszerność zagadnienia w niniejszym tekście zrezygnowano z prezentacji opisu słowotwórczego terminów mykologicznych, jak i części poświęconej etymologii; badania w tym zakresie będą prowadzone, a ich rezultaty znajdą realizację w kolejnych artykułach.

лисичка звичайна, іудине вухо, ucho bzowe, żagiew łuskowata, majówka wiosenna i in.); leksemy te dopiero w połączeniu z innymi tworzą związki wyrazowe ewidentnie przynależne do słownictwa mykologicznego.

Jak zauważa Stanisław Gajda²⁸, struktury tego typu mogą stanowić nawet do 90 % terminów wielu systemów terminologicznych. Twierdzenie to zdają się potwierdzać i ukraińscy uczeni, w tym Walentyna Bałoh²⁹, Zinajida Sikorśka³⁰, Daria Szapran³¹, Ołena Kołhan³², Jewhenija Jemeljanowa³³, którzy przyczyn takiego stanu rzeczy upatrują w fakcie, iż dzięki swej złożoności skupienia terminologiczne precyzyjnie osadzają dany termin w całej strukturze zasobów terminologicznych.

A. Skupienia proste

Wstępne analizy słownictwa mykologicznego wykazują, że *gros* grup składniowych stanowią struktury dwuelementowe, w których funkcję członów konstytutywnych pełnią głównie rzeczowniki (skupienia imienne), znacznie mniejszy udział mają w tym przypadku konstrukcje werbalne.

Z uwagi na rodzaj członu akcesorycznego (w przypadku nazw grzybów — epitetu gatunkowego) w założeniach mającego za zadanie doprecyzowanie treści związku wyrazowego, skupienia imienne reprezentowane są przez dwa główne rodzaje konstrukcji. Ich realizacja w obszarze obu języków będzie się najprawdopodobniej nieznacznie różnić, co zapewne wykażą szczegółowe analizy zgromadzonego materiału.

Już choćby wstępne oględziny materiału źródłowego pozwalają stwierdzić, iż do grupy skupień terminologicznych występujących najczęściej w tekstach z dziedziny mykologii, a bazujących na hipotaksie, zaliczyć należy model (N+Adj) / (Adj+N), np. *трутовик овечий, боровик зернистоногий, моховик різнобарвний, гнойовик іскристий, порхавка гігантська, сиріжка їстівна, бабка звичайна, червоноголовець лисячий, плутей оленячий, borowik brzozowy, podgrzybek brunatny, czasznica olbrzymia, dwupierścieniak cesarski, gąska niekształtna, gołąbek wyborny, kozłarз дєbowy, majówka wiosenna, muchomor cesarski, ozorek дєbowy / польський гриб, білий гриб, червоний козар, каштановий гриб, зимовий опеньок, іудине вухо, cienkomięsisty kapelusz, równogruhy trzon, kalafiorowaty owocnik* i in. Wskazane konstrukcje atrybutywne są dominującymi w obrębie np. nazw gatunkowych grzybów. Kwestią do rozstrzygnięcia pozostaje, jaka będzie ich realizacja w innych grupach semantycznych związanych z szeroko pojętym słownictwem mykologicznym.

Model (N₁+N₂) jest notowany znacznie rzadziej, jednak obecność związków wyrazowych, w skład których wchodzi dwa rzeczowniki, a człon określający ma formę dopełniacza, jest zauważalna, np. *отруйність гриба, ознаки отруєння, наяв-*

²⁸ S. Gajda, *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole 1990, s. 96.

²⁹ В. Балог, *Функціонально-стилістична характеристика термінологічних словосполучень (на матеріалі Словника української мови)*, [в:] „Українська термінологія і сучасність”, Зб. наук. праць, вип. IV, Київ 2001, с. 301–304.

³⁰ З. Сікорська, *Структурно-граматична характеристика української словотвірної термінології*, [в:] „Українська термінологія і сучасність”, Зб. наук. праць, вип. IV, Київ 2001, с. 267–271.

³¹ Д. П. Шапран, *Сучасна українська термінологія маркетингу: семантика та прагматика*, Автореф. дис. канд. філол. наук, Дніпропетровськ 2005.

³² О. Колган, *Структурні особливості термінів-словосполучень української гіричної термінології*, [в:] „Лінгвістичні студії”, за ред. проф. А. П. Загнітка, вип. 15, Донецьк 2007, с. 384–389.

³³ Є. С. Ємельянова, *Взаємодія питомих та чужомовних лексичних одиниць у складі терміносполук*, [в:] „Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского”, Сер. “Филология. Социальные коммуникации”, Сб. науч. статей, т. 24 (63), № 4, ч. 2, Симферополь 2011, с. 37–41.

ність капіліцію, дозрівання спор, розповсюдження спор, сухість субстрату, кількість інтронів, kolor trzonu, średnica kapelusza, pory grzyba, brzeg kapelusza, gatunek grzyba i in.

Wśród skupień rzeczownikowych wyróżniają się juxtapozycje. Ilość tych konstrukcji, różnie określanych w literaturze przedmiotu³⁴, wydaje się w ostatnich latach zauważalnie wzrastać, co np. w obrębie terminologii informatycznej jest związane z pojawianiem się udoskonalonych typów urządzeń, nowych wersji programów, funkcji programowych, narzędzi itd. Zestawienia takie (głównie zestawienia równorzędne i nierównorzędne binomina) z reguły składające się z członu, który już należy do danego typu słownictwa, a także nowego elementu dodanego w celu konkretyzacji pojęcia, pojawiają się także w sferze opisu faktów językowych związanych z mykologią, np. *хряц-молочник, гриб-парасолька, гриб-баран, гриби-карботрофи, czubajka kania, koźlarz babka, maślak sitarz, mleczaj rydz, piaskowiec modrzak* i in.

Obecność prostych skupień werbalnych (V+N) jest istotnym elementem niemal każdego typu słownictwa. Nie inaczej jest w przypadku słownictwa mykologicznego. Wśród formacji tego typu zauważalne są zwłaszcza konstrukcje bazujące na czasownikach przechodnich, np. *містити токсини, збирати гриби, викликати алергії, зберігати життєздатність, хелатувати метали, марнувати гриби, wywoływać zatrucie, identyfikować гриби, tworzyć pierścień, zbierać гриби* i in.

B. Skupienia złożone

Szkielet tekstów z dziedziny mykologii oparty jest na skupieniach prostych. Stwierdzenie to nie dotyczy tylko nazw grzybów. Należy jednakże pamiętać, że w obrębie słownictwa mykologicznego funkcjonują także skupienia składające się z przynajmniej trzech elementów. Kwestią dalszych badań jest określenie liczby i postaci modeli skupień złożonych oraz ich produktywności. Już pierwsze próby ich zakwalifikowania pozwalają na wyróżnienie kilku najczęściej występujących modeli, nie wyklucza to oczywiście obecności innych, bardziej złożonych struktur (składających się z więcej niż trzech elementów). Przyporządkowując przykłady do poszczególnych modeli należałoby zwrócić uwagę na bazę danej struktury, a więc szeregować je według klucza nowych elementów, o które skupienie bazowe zostało poszerzone. Nie będziemy tu jednak dokonywać takich podziałów ze względu na szkicowy charakter niniejszego opracowania. Do modeli dość produktywnych należą zatem:

(N₁+Adj+N₂), np. *гриб низької якості, використання посадкового матеріалу, саджанці лісових дерев, твердість плодкових тіл, кістяк плодового тіла, поверхня плодового тіла, cechy diagnostyczne grzybów, warstwa rodzajna owocnika* i in.

(N₁+N₂+N₃), np. *забарвлення шапинки гриба, наявність включень вапна, розуміння процесінгу РНК, товщина шапинки гриба, проростання спор гриба, стерилізація ґрунту вогнем, місце występowania grzybów, pozostałości osłony owocnika, wysyp zarodników grzyba, prążkowanie brzegów kapelusza* i in.

(Adj+N₁+N₂), np. *індивідуальна сприйнятливість організму, їстівні види грибів, лікарські властивості грибів, плодоносна частина гриба, анаморфна стадія гриба, нестатеве розмноження гриба, śmiertelne zatrucie grzybami, rozpostarty kształt kapelusza, gorzki smak mięszki, intensywna barwa kapelusza* i in.

³⁴ W gramatyce ukraińskiej to *прикладка* (zob. np. *Українська мова. Енциклопедія*, редкол. В. М. Русанівський та ін., Київ 2000, s. 487); w polskiej tradycji językoznawczej to np. *zestawienia apozycyjne* (Zob.: Damborský J., *Composita w języku polskim. Studium porównawcze*, [w:] „Poradnik językowy”, z. 7, Warszawa 1967, s. 333), *związki wyrazowe* (Zob.: Gajda S., *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole 1990, s. 97), czy *zestawienia równorzędne* (Zob.: Nagórko A., *Zarys gramatyki polskiej*, Warszawa 2000, s. 198).

(V+Adj+N), np. *накопичувати важкі метали, викликати кишково-шлункові розлади, колонізувати лісову підстилку, зростати великими групами, вважати малоцінним видом, спричиняти інтенсивну гниль, mieć płaski hymenofor, wytwarzać miseczkowaty owocnik, tworzyć diploidalną grzybnię, wydzielać mleczny sok* i in.

Kolejne modele, jak choćby (Adj₁+Adj₂+N), np. *вузькі хвилясті ребра, сосновий вогняний гриб, шкірні грибкові infekції, grube włóknowate kosmki, jasny wypukłostożkowy kapelusz*, (N₁+Pron+(praep.)+N₂), np. *выгляд обвугленої маси, blaszki zbiegające na trzon*, (Adv+Adj+N), np. *умовно їстівний гриб, lekko przezroczysty trzon*, (Adv+Pron+N), np. *гарно розвинута мікориза, смертельно отруйні гриби, слабо отруйні гриби, śmiertelnie trujący grzyb, regularnie żyłkowany hymenofor*, (V+N₁+N₂), np. *розкладати антигени гриба, запобігти ураженню грибом, oplatać cząsteczki gleby, bytować wewnątrz roślin, mieć postać rurek*, (V+praep.+N), np. *перетворюватися на склероції, перетворюватися на плазмодії, występować na drewnie, zwięzać się ku szczytowi* i in., reprezentowane są przez mniejszą liczbę przykładów.

Dalsze badania, zwłaszcza zapowiadająca się niezmiernie ciekawie analiza słowotwórcza nazw grzybów w obu językach czy też prześledzenie kwestii związanych z etymologią, synonimią, funkcjonowaniem nazw grzybów w języku potocznym, dialektach, różnych dziedzinach nauki są z pewnością potrzebne i, co już można podkreślić na wstępnym etapie prac, przyniosą niezwykle interesujące rezultaty.

Celem niniejszego tekstu było naszkicowanie zakresu badań, które należałoby podjąć, by dokonać porównania słownictwa mykologicznego funkcjonującego w obrębie języków ukraińskiego i polskiego. Wstępnie omówiona struktura omawianego słownictwa wymaga dalszych pogłębionych analiz, choć zaprezentowane tu rezultaty już dają pewien obraz całości (wśród rzeczowników dominacja zapożyczeń i wyrazów motywowanych, wśród przymiotników obecność derywatów (w tym hybrid), form złożonych; przewaga skupień terminologicznych, głównie skupień prostych imiennych modelu (N+Adj) / (Adj+N)).

Dokonywanie takiej konfrontacji, ze względu na interdyscyplinarność badanej terminologii, jak i jej obecność nie tylko na gruncie języka specjalistycznego, jest pożądane, a jej wyniki mogą być wykorzystane w wielu dziedzinach.